

Justis- og beredskapsdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 dep

0030 OSLO

Oslo, 19. desember 2011

HØRING – NOU 2014: 1 NY ARVELOV

Vi viser til Justisdepartementets høringsbrev datert 31. mars 2014.

1. EKTEFELLES OG SAMBOERS ARVERETT - HVEM BØR PRIORITERES I NY ARVELOV

Arvelovutvalget foreslår å øke arveretten for gjenlevende samboer og ektefelle til 50 prosent.

Arvelovsutvalget fremholder at den någjeldende arveloven primært er utformet med tanke på det som historisk har vært den vanlige familiesituasjonen med ekteskap og relativt få skilsmisser og få familier med særkullsbarn.

Arvelovsutvalget har i begrenset grad pekt på konkrete forhold som tilsier at lovforslaget i større grad enn gjeldende lov ivaretar de hensyn som i dagens samfunn gjør seg gjeldende.

Forslaget til ny lov vil i urimelig grad favorisere gjenlevende og dennes særkullsbarn på bekostning av avdødes særkullsbarn.

Det er ingenting i dagens samfunn som tilsier en slik favorisering. Tvert om, forslaget synes å ta altfor lite hensyn til dagens behov for løsninger tilpasset et moderne samfunn med ulike familiekonstellasjoner der ektefeller og samboere i mange tilfeller har barn fra før og eventuelt også felles barn (mine, dine og felles barn). Under slike samfunnsforhold er det nettopp viktig at det ikke gis arveregler som favoriserer gjenlevende og dennes særkullsbarn på bekostning av avdødes særkullsbarn. Arvelovsutvalget peker i liten grad på forhold som kan forsvare en slik favorisering. Arveloven bør utformes slik at urimelig og ubegrunnet favorisering unngås.

Forslaget bryter med synspunktet om at arv primært skal gå "nedover", det vil si til livsarvinger, og ikke "utover" eller "oppover", det vil si til ektefeller, samboere, søsken eller

foreldre. Arvelovutvalget viser ikke til en god nok grunn til å etablere en ordning som, i større grad enn någjeldende lov, bryter med dette synspunktet.

2. NÆRMERE OM EKTEFELLERS ARVERETT

Ektefellens arverett bør bygge på en deling av boet tilsvarende reglene og prinsippene som gjelder ved skilsmisse, eventuelt supplert med regler om rett til uskifte.

Det er omtrent like mange ekteskap som oppløses ved skilsmisse som ved dødsfall, og utvalget skriver at det kan være litt tilfeldig om man ender som fraskilt eller gjenlevende ektefelle. Reglene om skifte ved skilsmisse medfører i større grad enn tidligere at partene får med seg det de selv bragte inn og har skapt.

En naturlig konsekvens er at lovgiver sørger for at skilte og gjenlevende stilles økonomisk likt enten det dreier seg om et arveoppgjør eller et skilsmisseoppgjør og lar individuelle tilpasninger gjøres med uskifte, særreie, testament og ektepakt.

Dette vil reflektere og være i tråd med det som kan synes å være en dypere trend i samfunnet. Ektefeller og samboere blir mindre økonomisk avhengige av hverandre og forsørgelse har blitt mindre viktig.

Familieretten bygger i større grad enn før på at ektefellene er selvstendige, likestilte parter med egen individuell evne til å forsørge seg selv og eventuelt sine barn. Regler om forsørgelse og underholdsbidrag har som følge av denne utviklingen fått mindre betydning. Arvelovsutvalget har selv pekt på dette, jf NOU 2014: 1 s 35.

Styrket arverett for ektefelle vil dra i motsatt retning. I dag er ektefellene likestilt med nokså lik evne til å forsørge seg selv. Gjenlevendes behov for å arve er sett fra dette perspektivet langt svakere i dag enn tidligere og det er ingen grunn for lovgiver til å øke arveretten på bekostning av barns og særlig avdødes særkullsbarns arv.

Det kan hevdes at det er andre økonomiske mekanismer i samfunnet som bør tillegges vekt i vurderingen av hvem som bør prioriteres i arvereglene. Vansker med å komme inn på boligmarkedet er eksempel på et forhold som taler for å prioritere barna. Vekten av dette argumentet og andre tilsvarende argumenter svekkes dog av at prisutviklingen på boligmarkedet er usikker og fort kan endres. Det bør ikke legges for mye vekt på slike usikre faktorer ved utforming av arvereglene.

Når ektefellene har barn fra før vil de foreslåtte reglene om utvidet arverett for ektefeller og samboere normalt ikke passe. Ektefellene er etablert med hver sin økonomi og ansvar for egne barn. Konflikter mellom steforeldre og stebarn er ganske vanlig og lojalitet og kontakt mellom steforeldre og stebarn er mindre. Dette øker behovet for å sikre særkullsbarns arv. En omfattende arverett for ektefeller er dermed ofte ikke ønskelig eller rimelig, særlig når det er særkullsbarn.

Følgende eksempel illustrerer på en god måte hvor galt det vil bli med en lov i tråd med utvalgets forslag:

A og B har vært gift før og har hver to barn. Begge har NOK 1 million som de tar med inn i ekteskapet. A dør først. Barna etter A får da NOK 250.000 hver og B arver NOK 500.000. Når B like etter dør får barna etter B NOK 750.000 hver.

Arvelovutvalgets forslag kan føre til et resultat som er endra verre enn dette eksempelet viser. Eksempelet kan bygges ut ved at en ser for seg at den gjenlevende forelderen til As særkullsbarn gifter seg påny eller får ny samboer og dør før sin nye samboer eller ektefelle. As særkullsbarn vil da kunne gå glipp av det meste av arven også fra sin andre forelder.

Utvalgets forslag gir små muligheter for tilpasninger. Arv til ektefelle kan reduseres fra 50 prosent med testament, men ikke lavere enn 6 G (ca NOK 500.000) og testamentet må være kjent for gjenlevende før dødsfallet. I mange alminnelige boer vil dette medføre at ektefellen likevel tar en betydelig del av førstavdødes bo. Videre vil en lovfestet rett, selv om den kan fravikes, raskt festne seg som "den naturlige løsningen" for gjenlevende. Å presentere et testament som reduserer denne "retten", og særlig til fordel for særkullsbarn, vil lett forsterke eller skape alvorlige konflikter i familien, og muligheten vil i praksis bli lite brukt.

Det må antas at mange tror arv fritt kan tilpasses med særeie, testament eller ektepakt. Særeie går imidlertid inn i dødsboet og testament kan bare brukes på det man eier utover lovbestemt (pliktdelsarv) arv til barn og ektefelle. Et nytt eksempel:

A arvet en hytte sammen med 3 søsken. Foreldrene bestemte at andelen er særeie slik at den kan holdes utenfor ved skilsmisse. Men når A dør går særeie inn i dødsboet, og B (og Bs særkullsbarn) vil kunne bli eier av andelen på bekostning av særkullsbarna til A som ofte har lengre og sterkere tilknytning til hytta. For de gjenlevende søsknene til A er det heller ikke noen god løsning å få en eller flere svigerinne(r)/svoger(e) inn som medeier(e).

Begge eksemplene ovenfor viser at utvalgets forslag vil svekke særkullsbarnas allerede utsatte stilling, og gi en tilsvarende fordel til lengstlevende og dennes særkullsbarn. Utvalget begrunner forslaget med at særkullsbarna har etablert seg og ikke har behov for penger. Dette argumentet er meget svakt og passer normalt bedre for gjenlevende og dennes særkullsbarn som vil være enda mer etablert og eldre når arven etter lengstlevende skal gjøres opp.

Arvelovsutvalget synes å ha lagt vekt på at trenden i andre europeiske land er at samlivspartners arverett styrkes. Dette er ikke i seg selv et godt argument for å gå samme vei i Norge. Ny arvelov må utformes med det norske samfunnet for øyet. Dette styrkes av at samfunnsforholdene og loven for øvrig i andre land kan medføre at en styrking av samlivspartners arverett slår mindre uheldig ut enn arvelovsutvalgets forslag.

Arvelovutvalgets forslag går også ut på at samboers arverett utvides til tilsvarende som forektefellers. Dette reiser de samme problemene som her drøftes, og i denne sammenheng er det verdt å merke seg at samboere ikke har fått arverett i de andre nordiske landene og i en lang rekke andre land.

Det er åpenbart at lovens løsning slik den ovenfor er illustrert vil oppfattes som urimelig i brede lag av befolkningen. Slike urimeligheter vil oppstå i svært mange tilfeller ettersom den faktiske situasjonen som eksemplene bygger på forekommer svært ofte. Det er åpenbart at langt ifra alle, og ikke en gang mange, vil være klar over at lovens normalordning vil medføre slike urimelige resultater. Det må legges til grunn at mange stoler på at lovens normalordning vil gi noenlunde balanserte og rimelige resultater i normale tilfeller. Mange vil ikke innse behov for, eller vil ikke ha (økonomiske) resurser til å søke bistand for å sette seg inn i arvereglene og finne mulige tilpasninger. Atter i tillegg kommer at det vanligvis kun i begrenset grad er mulig å hindre slike resultater ved testament, gaver eller på andre måter.

Slik forslaget er utformet vil store deler av befolkningen måtte søke kostbar advokatbistand og bli kastet ut i potensielt opprivende familiediskusjoner for å finne løsninger som er rimelige og balanserte. De som gjennomgår en slik prosess vil attpåtil finne ut at loven begrenser tilpasningsmulighetene.

Det vil være et paradoks at arveloven eventuelt gis et innhold som i så liten grad som ovenfor er illustrert sikrer viktige grupper (førsteavdøde og dennes særkullsbarn). I lovgivningen ellers har lovgiver sterkt engasjert seg for å sikre at loven selv gir rimelige og balanserte normalløsninger der loven beskytter grupper som ellers vil ha vansker med å sikre sine interesser. Forbrukerbeskyttelse i for eksempel kjøps- og forsikringsavtalelovgivningen er eksempler på dette. Det er viktig å merke seg at arv for den enkelte arving har stor økonomisk betydning (selv om boet statistisk sett er lite) og arveloven vil være viktig for et høyt antall mennesker med svake muligheter til selv å ivareta sine interesser.

En annen svakhet med lovforslaget er at det vil være tilfeldig hvem som kommer godt eller dårlig ut av arv etter person som har vært gift eller samboer.

Arvelovutvalget uttaler i NOU 2014: 1 s 33: "Men det kan uansett ikke lages en ordning som er optimal for alle. Lovreglene om gjenlevende ektefelles stilling kan ikke utformes slik at vi får en rimelig og tilfredsstillende ordning for alle tenkelige tilfeller. Den virkeligheten som loven skal fungere i, er for variert til at det er mulig."

Detter er ikke treffende. Arvelovsutvalget har ikke pekt på konkrete empiriske data eller andre forhold som viser at den någjeldende loven i brede samfunnslag og i mange tilfeller anses som eller er lite rimelig. Tvert om, mye synes å tyde på at de någjeldende reglene om

ektefelles og samboers arverett fungerer greit og at disse reglene har bred støtte og aksept. Den nye loven vil medføre en forverring og mindre balanserte løsninger.

Sitatet ovenfor og andre uttalelser i arvelovutvalgets innstilling kan tyde på at utvalget var i tvil vedrørende denne del av forslaget. Også dette svekker forslaget.

Dersom det vedtas en ny arvelov i tråd med forslaget er det mulig at de som kjenner lovens ordning vil tilpasse seg ved benytte adgangen til å foregripe arveoppgjøret ved å gi gaver og foreta formuesoverføringer mens en er i live. Det er ikke gunstig at en ny arvelov skal oppfordre til eller nødvendiggjøre dette.

Det er stor sannsynlighet for at et regime i tråd med forslaget som ovenfor nevnt vil føre til mange urimelige resultater med derpå følgende opprivende konflikter.

Dersom det någjeldende, og bedre, regimet for ektefellers og samboeres arverett opprettholdes, vil gjenlevende kunne sikres gjennom tilsvarende regler som ved skilsmisse og rett til uskifte.

Eksemplene ovenfor og det som for øvrig er påpekt viser at de foreslåtte reglene ikke bør vedtas.

3. SÆRLIG OM SAMBOERS ARVERETT

Spørsmålet er om samboere arverettslig bør behandles på samme måte som ektefeller og gis utvidet arverett.

Arvelovutvalget uttaler på s 49 i NOU 2014: 1: "Utvalget mener det ikke er grunnlag for å velge rettsregler som styres inn mot at folk skal velge ekteskap fremfor samboerskap – eller omvendt – ut fra økonomiske hensyn. Arvelovgivningingen bør etter utvalgets mening så langt som mulig være nøytral i forhold til ulike samlivsformer."

Det er ikke bred enighet om dette. Regler må utformes under hensyn til de forhold som gjør seg gjeldende. Ulike tilfeller bør ikke behandles likt. Samboerskap er ikke det samme som ekteskap, noe samlivspartnerne er fullt klar over.

Arvelovutvalgets mandat gir ikke føringer for at reglene om samboerskap, herunder arvereglene, bør være like reglene som gjelder for ekteskap. Tvert om, i arvelovutvalgets mandat ble det pekt på "samboerskapets egenart". Det ble også pekt på at det ikke var behov for å endre reglene om samboeres arverett, se NOU 2014: 1 s 10.

Det synes åpenbart at samboerskap velges fordi partene har andre ønsker og behov enn parter som velger å gifte seg. Både familieretten og arveretten bør ha regler som gjør begge samlivsformene attraktive sett i et rettslig perspektiv. Det er i seg selv en verdi at samfunnet

har samlivsformer med alternative rettslige reguleringer/regimer som best mulig ivaretar de behov og ønsker som gjør seg gjeldende i ulike samfunnsgrupper og for ulike personer.

En viktig grunn til at mange velger samboerskap er at de ikke ønsker at samlivet skal få de rettslige konsekvensene som følger av ekteskap. Samboerskap er ofte en prøveperiode og velges nettopp fordi det er mindre rettslig forpliktende og med begrenset arverett. I andre tilfeller er samboerskapet ment å være like varig og permanent som et ekteskap, men slik at partene har andre ønsker og behov knyttet til det rettslige regimet enn ektefeller har.

Alt dette tilsier at samboerskap både i familieretten og arveretten ikke behandles likt og at reglene utformes med tanke på i størst mulig grad å ivareta de behov og hensyn som gjør seg gjeldende for de to gruppene. Disse synspunktene har klar støtte i uttalelsene gitt i NOU 2014: 1 side 44 høyre spalte og side 45 venstre spalte. Andre uttalelser i NOUen synes dog i noen grad å være i strid med disse uttalelsene.

I NOU 2014: 1 er det på side 43 venstre spalte med bred penn uttalt:

“Partene har ofte ikke noen større innsikt i rettsvirkningene av henholdsvis ekteskap og samboerskap, slik at samboerskapet ikke er et bevisst fravalg av ekteskapets rettsvirkninger”.

Dette synes å være et av premissene for forslaget om å utvide samboeres arverett. Det kan synes som utvalget undervurderer folks kunnskapsnivå. Grunnlaget for utvalgets vurdering er ikke nærmere redegjort for og det er verdt å merke seg at den står i motstrid til det som uttales på side 44 høyre spalte og side 45 venstre spalte i samme NOU. Hva som legges i formuleringen “større innsikt i rettsvirkninger” er usikkert og ikke forklart, men det er sannsynlig at folk flest er fullt klar over at samboerskap og ekteskap har klart forskjellige rettslige konsekvenser slik det uttales på side 44 i NOUen. Som eksempel nevnes kunnskap om at samboere har begrenset og i mange tilfeller ingen arverett og at samboerskap kan inngås og avsluttes uten noen som helst formelle krav overfor myndighetene. Det er også sannsynlig at disse forskjellene og reglene har stor betydning for folks valg og tilsier at reglene om samboerskap ikke bygges ut til å bli like reglene om ekteskap og til utvidet arverett. Utvidet arverett for samboere og etablering av regler som er like reglene for ektefeller vil være i strid med behov og ønsker til dem som i lys av sin livssituasjon, samfunnsforholdene og någjeldende rettslige regime vil velge samboerskap.

Det er på s 43 i nevnte NOU også uttalt: “For mange er nok samlivsstatusen bare et resultat av at “det bare ble sånn”.” Dette er lite sannsynlig og kan synes å være en undervurdering av folks bevissthet knyttet til sine valg. Det er all grunn til å gå ut fra at folk flest har et bevisst forhold til valg av samlivsform og at inngåelse av ekteskap for folk flest har en høyere terskel enn samboerskap. Folks bevisst og oppfatning slik som nevnt tilsier at samboers arverett ikke utvides og at det ikke gis like arveregler for samboere og ektefeller.

I nevnte NOU uttales på side 43 venstre spalte:

“Det er nok derfor grunn til å tro at andelen samboere som har valgt denne samlivsformen ut fra motvilje mot ekteskapets som institusjon, er svært liten.”

Selv om valg av samboerskap ikke er gjort ut fra motvilje som nevnt synes det som ovenfor nevnt åpenbart at de som velger samboerskap har andre behov og ønsker enn dem som velger ekteskap når det gjelder det rettslige regimet for samlivsformen, både familierettslig og arverettslig. Dette gjelder selv om partene ikke har motvilje mot ekteskapet som institusjon. Poenget er at ekteskapet og dets rettsvirkninger ikke passer for dem, eller i alle fall ikke i den livssituasjonen de er i.

Det er også som nevnt verdt å merke seg at samboere ikke er gitt arverett, eller full arverett tilsvarende ektefeller, i Danmark, Sverige, Finland og en rekke andre land.

Før øvrig vises til uttalelsene i kap 1 og 2 ovenfor som også gjør seg gjeldende i forhold til utvidelse av samboers arverett.

Muligheten for samboerskap som er mindre rettslig forpliktende enn ekteskap bør fortsatt eksistere, og samboeres arverett bør derfor ikke utvides, eller i det minste kunne fravikes fullstendig. De samboere som ønsker å gi hverandre arv kan benytte testament eller gifte seg.

4. USKIFTE

Uskifte gir lengstlevende rett til å disponere over førstavdødes eiendeler og verdier uten å skifte arven med egne barn. Særkullsbarn må samtykke. Anmodningen kommer ofte lenge før et dødsfall og avslag eller strenge vilkår vil lett medføre konflikter og uønskede disposisjoner. Mange innser dessuten først hva samtykket innebar når steforelderen forbraker arven og/eller tilgodeser egne barn, noe som neppe er uvanlig. Båndet og lojaliteten mellom steforeldre og stebarn er mye svakere enn mellom foreldre og egne barn, særlig når det er konflikter eller lenge siden førstavdøde døde.

Disse forholdene tilsier at førsteavdødes særkullsbarn bør sikres bedre enn i dagens regler og i forhold til reglene som utvalget foreslår.

Ofte er det vesentligste av formuen felles bolig og hytte. Et lovfestet krav om samtykke når avdødes andel pantsettes eller selges vil styrke særkullsbarnas stilling. Gjenlevende må selvsagt ha rett og mulighet til å flytte, men særkullsbarna bør kunne sikre sine interesser ved for eksempel å kunne hindre at avdødes andel pantsettes og eventuelt kreve at overskudd fra salg skal kreves skiftet. Tinglysning kan enkelt skape klarhet om eiendommer beheftet med uskifte, og bidrar dermed til å sikre særkullsbarnas interesser.

Et spørsmål er også om ordningen med uskifte bør opphøre. Imidlertid er ikke dette uten videre en god løsning ettersom fravær av rett til uskifte gir incitament til tilpasninger og transaksjoner som kan skje på bekostning av barn, særlig særkullsbarn.

Det bør imidlertid utformes regler som i større grad enn dagens regler og utvalgets forslag beskytter avdødes særkullsbarn.

5. OPPSUMMERING OG LØSNINGER

Reglene om fordeling av boet ved dødsfall bør tilsvare reglene som gjelder ved skilsmisse supplert med hensiktsmessige regler om uskifte. Gjenlevende vil da være sikret et forutsigbart oppgjør samtidig som barn og særlig særkullsbarn sikres bedre.

Ektefellers og samboeres arverett bør ikke utvides. Muligheten for et samliv uten lovbestemt arverett bør videreføres og samboeres arverett bør uansett kunne fravikes fullstendig uten samtykke. Ektefeller og samboere bør kunne tilgodese hverandre utover arv etter loven i testament innenfor grensen av pliktdelsarv.

Skjerpet lovregulering av uskifte med fast eiendom kan sikre særkullsbarnas interesser bedre enn i dag, samtidig som gjenlevendes behov ivaretas.

Disse løsningene er mer fleksible og bedre tilpasset dagens familiekonstellasjoner enn utvalgets forslag som i alt for liten grad møter de utfordringene arv representerer i vårt moderne samfunn.

Arvelovutvalgets forslag til ny arvelov er på de punktene som her er drøftet ikke egnet til å ivareta de mål og hensyn som etter mandatet skal ivaretas og som for øvrig gjør seg gjeldende, jf NOU 2014: 1 s 9 flg.

Det var etter mandatet et mål å sikre en tidsmessig og balansert lovgivning og fornye innholdet i den eksisterende lovgivningen slik at den kan gi en regulering som er gjenkjennelig, men egnet for nye generasjoner.

Arveregler i tråd med forslaget vil ikke gi noen tidsmessig lovgivning. Samfunnsutviklingen har ikke medført noe behov for å styrke ektefellers og samboeres arverett. En skilsmisserate på det nivå som kan forventes med flere barnekull og særkullsbarn tilsier at arverett for ektefeller og samboere ikke utvides.

Forslaget er ubalansert ved at det ikke er noen grunn til å favorisere ektefeller og samboere på bekostning av barna, særlig førsteavdødes særkullsbarn. Forslaget møter heller ikke behovet for uskifteregler som bedre beskytter førstestavdødes særkullsbarn. Forslaget er særlig ubalansert ved at det uthuler arveretten til førsteavdødes særkullsbarn.

De foreslåtte reglene vil heller ikke være i tråd med den alminnelige rettsfølelsen ettersom folk flest neppe ønsker at arvereglene skal favorisere ektefeller og samboere på bekostning av barna, særlig førsteavdødes særkullsbarn. Det er ikke i tråd med den alminnelige rettsfølelsen å uthule arveretten til førsteavdødes særkullsbarn.

De foreslåtte reglene vil være konfliktøkende ettersom de på en åpenbart urimelig måte vil ramme et høyt antall særkullsbarn.

Fordelingen av arv vil ikke være forutberegnelig for arvingene ettersom det er tilfeldig hvem som dør først og hvem som får den arverettslig svake posisjonen som førsteavdødes særkullsbarn.

Stikk i strid med det som i mandatet var et uttalt mål vil regler i tråd med forslaget uthule arveretten til førsteavdødes særkullsbarn.

Med vennlig hilsen
Handelshøyskolen BI

Jone Engh

Institutt for regnskap, revisjon og jus